

Bednarski, Zenobiusz

"Album lekarzy - pionierów Okręgu Mazurskiego 1945-1946", Andrzej Skrobcki, Olsztyn 1980 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2-4, 473-476

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Skrobacki, *Album lekarzy -- pionierów Okręgu Mazurskiego 1945—1946*, Olsztyn 1980 Pojezierze. ss. 167+nlb. 5.

We wstępie omówił autor pojęcie Okręgu Mazurskiego, który to termin ma już dziś znaczenie historyczne. Ścisłejsze będzie pojęcie województwa olsztyńskiego, jakie istniało do czasu wprowadzenia w roku 1975 nowego podziału administracyjnego. Na tym terenie — który był wtedy jeszcze zapleczem dla działań wojennych przeciwko rozpaczliwie broniącym się w Pilawie wojskom niemieckim (do 25 kwietnia 1945 r.) — przyszło lekarzom, pionierom budować społeczną służbę zdrowia. Pracowali w bardzo ciężkich warunkach, gdyż ziemie te były zdewastowane, gęstość zaludnienia niska, sieć dróg żelaznych i kołowych oraz łączność telefoniczna zniszczona. Sytuacja żywnościowa była również katastrofalna. Na domiar złego teren nawiedziły epidemie duru brzuszego i plamistego, zimnica, błonica, choroby weneryczne, jaglica, świerzb. Szpitale były zdewastowane i nieczynne. Brakowało lekarstw i środków opatrunkowych.

Lekarze, którzy podjęli tu pracę byli prawdziwymi bohaterami. Dlatego też należy podziękować autorowi, że podjął się trudu udokumentowania tego okresu ich życiorysami. Jest to pierwsza tego rodzaju praca w naszym piśmiennictwie lekarskim, omawiająca wysiłek tych, którym przyszło tworzyć na tych ziemiach, zręby społecznej służby zdrowia.

Zebrań materiałów do pracy nastęrczało wiele trudności, archiwalia są bowiem skąpe i brak w ogóle opracowań monograficznych o służbie zdrowia tego okresu. Do najważniejszych źródeł należały: ankieta rozesłana do lekarzy lub ich rodzin, archiwalia miejscowych szpitali i Głównej Biblioteki Lekarskiej w Warszawie.

Po Wstępie zamieszczono listę lekarzy — pionierów Okręgu Mazurskiego. Sporządzono ją na podstawie dwóch źródeł: załącznika do pisma wojewody dr. Zygmunta Robla z 20 marca 1946 roku, w sprawie włączenia 60 lekarzy pracujących w Okręgu Mazurskim (32 w Olsztynie i 28 w powiatach) do Okręgowej Izby Lekarskiej Warszawsko-Białostockiej i wydania im prawa praktyki: wykazu lekarzy województwa olsztyńskiego z prawem praktyki lekarskiej, z 3 kwietnia 1947 roku.

Oprócz alfabetycznego spisu nazwisk Autor zamieścił też miejscowość, w której lekarz pracował oraz datę przybycia do Okręgu Mazurskiego (data niekiedy jest określona dokładnie, czasem składa się z miesiąca i roku, rzadziej tylko roku).

Materiały biograficzne poprzedzono wykazami skrótów. Biogramy, ułożone w porządku alfabetycznym, opracowano w większości na podstawie ankiety, której wzór zamieszcza Autor na końcu książki. Zawierała ona pytania dotyczące danych personalnych, wykształcenia średniego i wyższego, pracy zawodowej, stopni specjalizacyjnych i naukowych, prac naukowych, udziału w życiu politycznym i społecznym, działalności zawodowej i rodzinnych tradycji lekarskich.

Biogramom często towarzyszą dosyć czytelne zdjęcia.

Autor, opracowując *Album*, podjął się niezwykle trudnej pracy. Ponieważ stanie się ona, w co nie wątpię, w przyszłości podstawą dalszych opracowań, dlatego należy wskazać najmniejsze nawet uchybienia lub błędy w niej zawarte, aby uniemożliwić ich powielanie. Mając to na względzie, przytoczę kilka uwag nasuwających się w czasie lektury.

W pierwszym rządzie dotyczy to funkcjonowania Lwowskiego Wydziału Lekarskiego w latach 1941—1944. Spośród wymienionych w *Albumie*, studiowali tam: Julian Alter, Stefan Bonikowski, Romana Jakubowska-Raube-Łokuciejewska, Władysław Kuzia, Kazimierz Letki, Adam Józef Pawłowski, Leon Stelmachow. Otóż w biogramach tych osób, nie zawsze cytuje się właściwą nazwę uczelni, której działalność w tym okresie jest niewątpliwym ewenementem¹. Autor pisze „władze radzieckie, organizując w nowych warunkach po 17 IX 1939 roku szkolnictwo we Lwowie przystąpiły niezwłocznie również do uruchomienia szkół wyższych. Dopuszczono do kontynuowania studiów wszystkich miejscowych Polaków, Ukraińców i Żydów, a również tych licznych Polaków i Żydów, którzy uszli z zachodnich terenów okupowanych przez Niemców. W 1939 roku nie otwarto I roku studiów — uczyniono to w 1940 roku i przyjęto wówczas wielu Polaków. Zgodnie z organizacją wyższych szkół w Związku Radzieckim wydzielono Wydział Lekarski i Oddział Farmaceutyczny z Uniwersytetu jako Lwowski Państwowy Instytut Medyczny — Instytut Medyczny istniał do 30 VI 1941 roku —”².

Lwowski Państwowy Instytut Medyczny ukończyli Adam Józef Pawłowski i Leon Stelmachow. Po wkroczeniu Niemców do Lwowa sytuacja zmieniła się jednak diametralnie: „4 VII 1941 roku prof. Marian Panczyszyn — został mianowany przez prezydenta Działu Nauki i Oświaty w rządzie Generalnej Guberni, dr. Adolfa Watzkego, komisarycznym zarządcą Wydziału Lekarskiego i otrzymał polecenie przerywania zajęć w zakładach teoretycznych i utrzymania pracy w klinikach i ambulatoriach”³. A dalej: „1 X 1941 roku dowiedzieliśmy się, że prof. Panczyszyn opowiada o rychłym utworzeniu ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie. Jeździł w tej sprawie do Berlina, gdzie polecono mu napisać memoriał”⁴.

Nie wchodząc w motywy, które kierowały okupantem, kiedy godził się na kształcenie fachowców z dziedziny medycyny, należy stwierdzić, że początkowo zamierzano stworzyć Staatliche Medizinische Akademie in Lemberg (Państwową Akademię Medyczną we Lwowie)⁵. Wkrótce jednak postanowiono zdeprecjonować te studia i nazwę Państwowej Akademii Medycznej zmieniono na Państwowe Instytuty Medyczne (Staatliche Medizinische Institute⁶). Nauczanie miało rozpocząć się 1 IV 1942 roku. Ostatecznie uczelnię otwarto 14 IV⁷. Jednakże i ten status wydawał się Niemcom zbyt wysoki. Na rozkaz Franka 20 V tegoż roku przemianowano ostatecznie Państwowe Instytuty Medyczne na Państwowe Medyczne Kursy Zawodowe (Staatliche Medizinische Fachkurse). Kiedy zaś w roku 1942 otwarto Oddział Farmacji, uczelnia otrzymała nazwę Państwowych Medyczno-Przyrodniczych Kursów Zawodowych we Lwowie (Staatliche Medizinisch-Naturwissenschaftliche Fachkurse Lemberg). Ta nazwa towarzyszyła jej do końca okupacji⁸.

Wymagającą wyjaśnienia ciekawostką jest sprawa używania formularzy z nagłówkiem „Instytuty”. Otóż władze krakowskie (Generalnej Guberni)

1 Z. Albert, *Lwowski Wydział Lekarski w czasie okupacji hitlerowskiej 1941—1944*, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, 1975, seria B, nr 189.

2 *Ibidem*, s. 10.

3 *Ibidem*, s. 11.

4 *Ibidem*, s. 15.

5 *Ibidem*, s. 20.

6 *Ibidem*, s. 21.

7 *Ibidem*, s. 22.

8 *Ibidem*, s. 23.

w ramach oszczędności pozwoliły dyrektorom kursów używać wcześniej wydrukowanych formularzy aż do ich wyczerpania. Natychmiast jednak zmieniono pieczęcie i wywieszki. Dyrektor wszystkich uczelni („Instytutów”, później „Kursów Fachowych”) używał formularzy z nagłówkiem „Institute” po uprzednim wyksoowaniu na maszynie tego słowa i napisaniu nad nim „Fach-kurse”⁹. Działalność Kursów Zawodowych zawieszono 15 III 1944 roku¹⁰.

Wobec powyższego, Julian Alter, Stefan Bonikowski, Romana Jakubowska-Raube-Lokuciejewska, Władysław Kuzia, Kazimierz Letki ukończyli nie Państwowy Medyczny Instytut we Lwowie, lecz Państwowe Medyczne Kursy Zawodowe lub szerzej Państwowe Medyczno-Przyrodnicze Kursy Zawodowe. Podawane przez Autora brzmienie nazwy jest zatem błędne. Źródłem błędu są zapewne informacje respondentów, którzy nie znali całej historii Lwowskiego Wydziału Lekarskiego w okresie okupacji hitlerowskiej. Godzi się tu zauważyć, że pod skromnym szyldem „Kursów” pracowała uczelnia, której poziomu dowodzi chociażby lista tych jej słuchaczy, którzy po wojnie zostali samodzielnymi pracownikami nauki. Jest ich czterdziestu pięciu¹¹.

A oto garść dalszych uwag: — Na s. 46, 11 wiersz od dołu, powinno być powiat wilkomierski, a nie wilkomirski.

— W biografii Jana Chilmanowicza (ss. 46—47) warto dodać, że jest on organizatorem poradni przeciwgruźliczej w Bartoszycach, prosperującej od 1947 roku do obecnej chwili.

— Biografię Stanisława Doranta (ss. 49—51) należałoby uzupełnić faktem, że w roku 1954 zgodził się on wprowadzić na Oddziale Położniczym Szpitala Wojewódzkiego w Olsztynie śródskórne szczepienia BCG noworodków metodą dwupunktową — zainicjowane przez dr. med. Czesława Zaworskiego¹² — co dało asumpt do wprowadzenia tej metody w skali krajowej.

Na s. 56 — nazwa gazetki powinna brzmieć „Echo Nadburzańskie”

Na s. 91, 21 wiersz od góry: „Szczepionka (kał zarażonych wszy) —”. Szczepionka, stanowiąca swoiste zapobieganie durowi plamistemu, wyprodukowana przez polskiego badacza prof. R. Weigla, była zawieszoną z rozartych jelit wszy, uprzednio zakażonych drogą doodbytniczą riketsjami (zarazki duru plamistego). Zarazki zabija się 0,5% fenolem. Ich zawieszoną wstrzykuje się ludzkom trzykrotnie w odstępach tygodnia¹³. Nie był to więc kał zarażonych wszy.

Na s. 100 — warto uzupełnić dane o Janie Mirkowskim. Był on również ftyzjatrą. Zorganizował poradnię przeciwgruźliczą w Szczytnie i prowadził ją do chwili wyjazdu ze Szczytna do Rabki. Opowiadał mi, że w 1939 roku, w czasie kampanii wrześniowej zorganizował szpital wojskowy na barkach, czy też statkach, pływających po Wiśle.

Na ss. 104—106, w biografii Grzegorza Niemcewicza należałoby nadmienić, że lekarz ten, zanim wyjechał do Elbląga, zorganizował poradnię przeciwgruźliczą w Lidzbarku Warmińskim i prowadził ją do 1 grudnia 1954 roku.

Na ss. 109—110 Edward Oździński zmarł śmiercią tragiczną 5 października 1968 roku. W czasie okupacji mieszkał w Zawidzu (w niżej cytowanym

⁹ Ibidem, s. 23.

¹⁰ Ibidem, s. 68.

¹¹ Ibidem, s. 87.

¹² A. Krzyszkowska, Z. Beđnarski, Cz. Zaworski, Śródskórne szczepienia BCG noworodków metodą dwupunktową, Gruźlica, 1961, t. 29, ss. 181—186.

¹³ Jakub Penson, Dur plamisty (*Typhus exanthematicus*), w: Choroby zakaźne, t. 4, red. S. Wszelaki, Warszawa 1954, ss. 503—504.

źródle błęd w nazwie miejscowości) w powiecie sierpeckim, a nie koło Rawicza. Leczył ludność miejscową i partyzantów. W roku 1943 wstąpił do Armii Ludowej jako lekarz oddziału. Po przeniesieniu się z Ostródy do Łasina (wg niżej cytowanego źródła w 1960 r.) pełnił obowiązki ordynatora oddziału zakaźnego, a następnie wewnętrznego oraz lekarza rejonowego przychodni PKP¹⁴. W czasie pobytu w Ostródzie zorganizował tam poradnię przeciwgruźliczą i prowadził ją przez cały czas do chwili opuszczenia tego miasta. Spotykałem się z nim osobiście od 1953 roku, kiedy pracowałem w Centralnej Wojewódzkiej Przychodni Przeciwgruźliczej w Olsztynie.

Na ss. 126—127 Bohdan Stanisław Sielicki (nie Sielecki) był organizatorem Powiatowej Poradni Przeciwgruźliczej w Giżycku. Pracował w niej do kwietnia 1960 roku. Miał I stopień specjalizacji z zakresu ftyzjatrii. Znam go osobiście, a poza tym miałem z nim służbowe kontakty.

Na ss. 143, 15 wiersz od góry, powinno być, że Stanisław Totwen studiował w Wojskowej Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu.

Na s. 157 — Czesław Zaworski urodził się w Bratkówce, a nie jak podano — Bratkowska.

Na koniec pragnę ustosunkować się do różnych dat urodzenia Zygmunta Jakubowskiego (ss. 68—69) i Władysława Onoszkiewicza (Onuszkiewicz)-Jacyny (s. 107). W moim przekonaniu różnice te wynikają ze zmiany kalendarza tzw. stylu (kalendarz juliański — stary styl i kalendarz gregoriański — nowy styl)¹⁵. I tak w biogramie Zygmunta Jakubowskiego właściwa jest data 4 VI 1884 roku, a w stosunku do Władysława Onoszkiewicza (Onuszkiewicz)-Jacyny 24 I 1880 (również nowy styl).

Książka Andrzeja Skrobacznego powinna być cenną pozycją każdej biblioteki naukowej; przydatna jest szerokiemu gronu odbiorców: od lekarzy interesujących się historią medycyny do historyków, ekonomistów i wszystkich, którzy zajmują się powojennymi dziejami naszego regionu.

Za historyczne udokumentowanie tych pionierskich lat należą się słowa uznania autorowi oraz oficynie wydawniczej „Pojezierze” w Olsztynie.

Zenobiusz Bednarski

¹⁴ Dr Edward Oździński. *Wspomnienie pośmiertne*, Służba Zdrowia, 1969, nr 2 (1007), s. 2.

¹⁵ *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 5, Warszawa 1965, s. 379.